VIRGILE — LES GEORGIQUES (2188 vers)

G_1

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram
vertere, Maecenas, ulmisque adjungere vitis
conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo
sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi
lumina, labentem caelo quae ducitis annum,
Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista
poculaque inventis Acheloia miscuit uvis ;
et vos, agrestum praesentia numina, Fauni,
ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae :
munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune, et cultor nemorum, cui pinguia Ceae
ter centum nivei tondent dumeta juvenci ;
ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycaei,
Pan, ovium custos, tua si tibi Maenala curae,
adsis, o Tegeaee, favens ; oleaeque Minerva
inventrix, uncique puer monstrator aratri ;
et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum ;
dique deaeque omnes, studium quibus arva tueri,
quique novas alitis non ullo semine fruges
quique satis largum caelo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
concilia incertum est, urbisne invisere, Caesar,
terrarumque velis curam, et te maximus orbis
auctorem frugum tempestatumque potentem
accipiat, cingens materna tempora myrto,
an deus immensi venias maris ac tua nautae
numina sola colant, tibi serviat ultima Thule
teque sibi generum Tethys emat omnibus undis,
anne novum tardis sidus te mensibus addas,
qua locus Erigonen inter Chelasque sequentis
panditur (ipse tibi jam bracchia contrahit ardens
Scorpius et caeli justa plus parte reliquit) :
quidquid eris (nam te nec sperant Tartara regem,
nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
quamvis Elysios miretur Graecia campos,
nec repetita sequi curet Proserpina matrem),
da facilem cursum atque audacibus adnue coeptis,
ignarosque viae mecum miseratus agrestis
ingredere et votis jam nunc adsuesce vocari.

Vere novo, gelidus canis cum montibus umor
liquitur et Zephyro putris se glaeba resolvit,
depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit ;
illius immensae ruperunt horrea messes.
Ac prius ignotum ferro quam scindimus aequor,
ventos et varium caeli praediscere morem

cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum,
et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvae,
arborei fetus alibi atque injussa virescunt
gramina. Nonne vides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabaei,
at Chalybes nudi ferrum virosaque Pontus
castorea, Eliadum palmas Epiros equarum ?
Continuo has leges aeternaque foedera certis
imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
unde homines nati, durum genus. Ergo age, terrae
pingue solum primis extemplo a mensibus anni
fortes invertant tauri, glaebasque jacentis
pulverulenta coquat maturis solibus aestas ;
at si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco :
illic, officiant laetis ne frugibus herbae,
hic, sterilem exiguus ne deserat umor harenam.

Alternis idem tonsas cessare novalis,
et segnem patiere situ durescere campum ;
aut ibi flava seres mutato sidere farra,
unde prius laetum siliqua quassante legumen
aut tenuis fetus viciae tristisque lupini
sustuleris fragilis calamos silvamque sonantem.
Urit enim lini campum seges, urit avenae,
urunt Lethaeo perfusa papavera somno.
Sed tamen alternis facilis labor ; arida tantum
ne saturare fimo pingui pudeat sola, neve
effetos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva,
nec nulla interea est inaratae gratia terrae.
Saepe etiam sterilis incendere profuit agros,
atque levem stipulam crepitantibus urere flammis :
sive inde occultas viris et pabula terrae
pinguia concipiunt, sive illis omne per ignem
excoquitur vitium atque exsudat inutilis umor,
seu pluris calor ille vias et caeca relaxat
spiramenta, novas veniat qua sucus in herbas,
seu durat magis et venas astringit hiantis,
ne tenues pluviae rapidive potentia solis
acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, rastris glaebas qui frangit inertis
vimineasque trahit cratis, juvat arva, neque illum
flava Ceres alto nequiquam spectat Olympo ;
et qui, proscisso quae suscitat aequore terga,
rursus in obliquum verso perrumpit aratro
exercetque frequens tellurem atque imperat arvis.

Umida solstitia atque hiemes orate serenas,
agricolae ; hiberno laetissima pulvere farra,
laetus ager : nullo tantum se Mysia cultu
jactat et ipsa suas mirantur Gargara messis.
Quid dicam, jacto qui semine comminus arva
insequitur cumulosque ruit male pinguis harenae,
deinde satis fluvium inducit rivosque sequentis
et, cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
ecce supercilio clivosi tramitis undam
elicit ? Illa cadens raucum per levia murmur

saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
Quid qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
luxuriem segetum tenera depascit in herba,
cum primum sulcos aequant sata, quique paludis
collectum umorem bibula deducit harena ?
Praesertim incertis si mensibus amnis abundans
exit et obducto late tenet omnia limo,
unde cavae tepido sudant umore lacunae.

Nec tamen, haec cum sint hominumque boumque labores
versando terram experti, nihil improbus anser
Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris
officiunt aut umbra nocet. Pater ipse colendi
haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
movit agros, curis acuens mortalia corda,
nec torpere gravi passus sua regna veterno.
Ante Jovem nulli subigebant arva coloni ;
ne signare quidem aut partiri limite campum
fas erat ; in medium quaerebant, ipsaque tellus
omnia liberius nullo poscente ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris
praedarique lupos jussit pontumque moveri
mellaque decussit foliis ignemque removit
et passim rivis currentia vina repressit,
ut varias usus meditando extunderet artis
paulatim et sulcis frumenti quaereret herbam
et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas ;
navita tum stellis numeros et nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton ;
Tum laqueis captare feras et fallere visco
inventum et magnos canibus circumdare saltus ;
atque alius latum funda jam verberat amnem
alta petens, pelagoque alius trahit umida lina ;
tum ferri rigor, atque argutae lamina serrae
(nam primi cuneis scindebant fissile lignum),
tum variae venere artes : labor omnia vicit
improbus, et duris urgens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
instituit, cum jam glandes atque arbuta sacrae
deficerent silvae et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
esset robigo segnisque horreret in arvis
carduus ; intereunt segetes, subit aspera silva
lappaeque tribolique, interque nitentia culta
infelix lolium et steriles dominantur avenae.
Quod nisi et adsiduis herbam insectabere rastris
et sonitu terrebis avis et ruris opaci
falce premes umbras votisque vocaveris imbrem,
heu ! magnum alterius frustra spectabis acervum
concussaque famem in silvis solabere quercu.

Dicendum et quae sint duris agrestibus arma,
quis sine nec potuere seri nec surgere messes :
vomis et inflexi primum grave robur aratri
tardaque Eleusinae matris volventia plaustra
tribulaque traheaeque et iniquo pondere rastri ;
virgea praeterea Celei vilisque supellex,
arbuteae crates et mystica vannus Iacchi :
omnia quae multo ante memor provisa repones,

si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in silvis magna vi flexa domatur
in burim et curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo,
binae aures, duplici aptantur dentalia dorso ;
caeditur et tilia ante jugo levis altaque fagus
stivaque, quae currus a tergo torqueat imos,
et suspensa focis explorat robora fumus.

Possum multa tibi veterum praecepta referre,
ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti aequanda cylindro
et vertenda manu et creta solidanda tenaci,
ne subeant herbae neu pulvere victa fatiscat,
tum variae inludant pestes : saepe exiguus mus
sub terris posuitque domos atque horrea fecit,
aut oculis capti fodere cubilia talpae,
inventusque cavis bufo et quae plurima terrae
monstra ferunt, populatque ingentem farris acervum
curculio atque inopi metuens formica senectae.
Contemplator item, cum se nux plurima silvis
induet in florem et ramos curvabit olentis :
si superant fetus, pariter frumenta sequentur
magnaque cum magno veniet tritura calore ;
at si luxuria foliorum exuberat umbra,
nequiquam pinguis palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare serentis
et nitro prius et nigra perfundere amurca,
grandior ut fetus siliquis fallacibus esset
et quamvis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu et multo spectata labore
degenerare tamen, ni vis humana quotannis
maxima quaeque manu legeret. Sic omnia fatis
in pejus ruere ac retro sublapsa referri !
Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum
remigiis subigit, si bracchia forte remisit
atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.

Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Haedorumque dies servandi et lucidus Anguis,
quam quibus in patriam ventosa per aequora vectis
Pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas
et medium luci atque umbris jam dividit orbem,
exercete, viri, tauros, serite hordea campis
usque sub extremum brumae intractabilis imbrem.
Nec non et lini segetem et Cereale papaver
tempus humo tegere et jamdudum incumbere aratris,
dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio ; tum te quoque, Medica, putres
accipiunt sulci, et milio venit annua cura,
candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus et averso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in messem robustaque farra
exercebis humum solisque instabis aristis,
ante tibi Eoae Atlantides abscondantur
Cnosiaque ardentis decedat stella Coronae,
debita quam sulcis committas semina quamque
invitae properes anni spem credere terrae.
Multi ante occasum Maiae coepere ; sed illos

exspectata seges vanis elusit avenis.
Si vero viciamque seres vilemque phaselum
nec Pelusiacae curam aspernabere lentis,
haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes ;
incipe et ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
per duodena regit mundi sol aureus astra.
Quinque tenent caelum zonae : quarum una corusco
semper sole rubens et torrida semper ab igni ;
quam circum extremae dextra laevaque trahuntur
caeruleae glacie concretae atque imbribus atris ;
has inter mediamque duae mortalibus aegris
munere concessae divum, et via secta per ambas,
obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus, ut ad Scythiam Riphaeasque arduus arces
consurgit, premitur Libyae devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis ; at illum
sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
circum perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentis aequore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
semper et obtenta densentur nocte tenebrae,
aut redit a nobis Aurora diemque reducit ;
nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio praediscere caelo
possumus, hinc messisque diem tempusque serendi,
et quando infidum remis impellere marmor
conveniat, quando armatas deducere classis
aut tempestivam silvis evertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus
temporibusque parem diversis quattuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,
multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
maturare datur : durum procudit arator
vomeris obtunsi dentem, cavat arbore lintres ;
aut pecori signum aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos furcasque bicornis
atque Amerina parant lentae retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga ;
nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quaedam exercere diebus
fas et jura sinunt : rivos deducere nulla
religio vetuit, segeti praetendere saepem,
insidias avibus moliri, incendere vepres
balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Saepe oleo tardi costas agitator aselli
vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
incusum aut atrae massam picis urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
felicis operum. Quintam fuge : pallidus Orcus
Eumenidesque satae ; tum partu Terra nefando
Coeumque Iapetumque creat saevumque Typhoea
et conjuratos caelum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
scilicet atque Ossae frondosum involvere Olympum ;
ter Pater exstructos disjecit fulmine montis.

Septima post decimam felix et ponere vitem
et prensos domitare boves et licia telae
addere ; nona fugae melior, contraria furtis.

Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
aut cum sole novo terras inrorat Eous.
Nocte leves melius stipulae, nocte arida prata
tondentur ; noctes lentus non deficit umor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignis
pervigilat ferroque faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
arguto conjunx percurrit pectine telas
aut dulcis musti Volcano decoquit umorem
et foliis undam trepidi despumat aeni.
At rubicunda Ceres medio succiditur aestu
et medio tostas aestu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus. Hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur
mutuaque inter se laeti convivia curant.
Invitat genialis hiems curasque resolvit,
ceu pressae cum jam portum tetigere carinae
puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus
et lauri bacas oleamque cruentaque myrta ;
tum gruibus pedicas et retia ponere cervis
auritosque sequi lepores, tum figere dammas
stuppea torquentem Balearis verbera fundae,
cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.

Quid tempestates autumni et sidera dicam
atque, ubi jam breviorque dies et mollior aestas,
quae vigilanda viris, vel cum ruit imbriferum ver,
spicea jam campis cum messis inhorruit et cum
frumenta in viridi stipula lactentia turgent ?
Saepe ego, cum flavis messorem induceret arvis
agricola et fragili jam stringeret hordea culmo,
omnia ventorum concurrere proelia vidi,
quae gravidam late segetem ab radicibus imis
sublimem expulsam eruerent, ita turbine nigro
ferret hiems culmumque levem stipulasque volantis.
Saepe etiam immensum caelo venit agmen aquarum
et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
collectae ex alto nubes ; ruit arduus aether
et pluvia ingenti sata laeta boumque labores
diluit ; implentur fossae et cava flumina crescunt
cum sonitu fervetque fretis spirantibus aequor.
Ipse Pater media nimborum in nocte corusca
fulmina molitur dextra, quo maxima motu
terra tremit, fugere ferae et mortalia corda
per gentis humilis stravit pavor ; ille flagranti
aut Atho aut Rhodopen aut alta Ceraunia telo
deicit ; ingeminant Austri et densissimus imber ;
nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens caeli mensis et sidera serva :
frigida Saturni sese quo stella receptet,
quos ignis caelo Cyllenius erret in orbis.
In primis venerare deos, atque annua magnae
sacra refer Cereri laetis operatus in herbis,
extremae sub casum hiemis, jam vere sereno.
Tum pingues agni et tum mollissima vina ;

tum somni dulces densaeque in montibus umbrae.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret ;
cui tu lacte favos et miti dilue Baccho ;
terque novas circum felix eat hostia fruges,
omnis quam chorus et socii comitentur ovantes
et Cererem clamore vocent in tecta ; neque ante
falcem maturis quisquam supponat aristis,
quam Cereri torta redimitus tempora quercu
det motus incompositos et carmina dicat.

Atque haec ut certis possemus discere signis,
aestusque pluviasque et agentis frigora ventos,
ipse Pater statuit quid menstrua Luna moneret,
quo signo caderent Austri, quid saepe videntes
agricolae propius stabulis armenta tenerent.
Continuo ventis surgentibus aut freta ponti
incipiunt agitata tumescere et aridus altis
montibus audiri fragor, aut resonantia longe
litora misceri et nemorum increbrescere murmur.
Jam sibi tum a curvis male temperat unda carinis,
cum medio celeres revolant ex aequore mergi
clamoremque ferunt ad litora cumque marinae
in sicco ludunt fulicae, notasque paludes
deserit atque altam supra volat ardea nubem.
Saepe etiam stellas vento impendente videbis
praecipites caelo labi, noctisque per umbram
flammarum longos a tergo albescere tractus ;
saepe levem paleam et frondes volitare caducas
aut summa nantis in aqua conludere plumas.
At Boreae de parte trucis cum fulminat et cum
Eurique Zephyrique tonat domus, omnia plenis
rura natant fossis atque omnis navita ponto
umida vela legit. Numquam imprudentibus imber
obfuit : aut illum surgentem vallibus imis
aeriae fugere grues, aut bucula caelum
suspiciens patulis captavit naribus auras,
aut arguta lacus circumvolitavit hirundo
et veterem in limo ranae cecinere querelam.
Saepius et tectis penetralibus extulit ova
angustum formica terens iter, et bibit ingens
arcus, et e pastu decedens agmine magno
corvorum increpuit densis exercitus alis.
Jam variae pelagi volucres et quae Asia circum
dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
certatim largos umeris infundere rores,
nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas
et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce
et sola in sicca secum spatiatur harena.
Ne nocturna quidem carpentes pensa puellae
nescivere hiemem, testa cum ardente viderent
scintillare oleum et putris concrescere fungos.

Nec minus ex imbri soles et aperta serena
prospicere et certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtunsa videtur
nec fratris radiis obnoxia surgere Luna
tenuia nec lanae per caelum vellera ferri ;
non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
dilectae Thetidi alcyones, non ore solutos

immundi meminere sues jactare maniplos.
At nebulae magis ima petunt campoque recumbunt,
solis et occasum servans de culmine summo
nequiquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aere Nisus,
et pro purpureo poenas dat Scylla capillo ;
quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
ecce inimicus atrox magno stridore per auras,
insequitur Nisus ; qua se fert Nisus ad auras,
illa levem fugiens raptim secat aethera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
aut quater ingeminant et saepe cubilibus altis
nescio qua praeter solitum dulcedine laeti
inter se in foliis strepitant ; juvat imbribus actis
progeniem parvam dulcisque revisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
ingenium aut rerum fato prudentia major ;
verum, ubi tempestas et caeli mobilis umor
mutavere vias, et Juppiter uvidus Austris
denset, erant quae rara modo, et, quae densa, relaxat,
vertuntur species animorum, et pectora motus
nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
concipiunt ; hinc ille avium concentus in agris
et laetae pecudes et ovantes gutture corvi.

Si vero solem ad rapidum lunasque sequentis
ordine respicies, numquam te crastina fallet
hora, neque insidiis noctis capiere serenae.
Luna revertentis cum primum colligit ignis,
si nigrum obscuro comprenderit aera cornu,
maximus agricolis pelagoque parabitur imber ;
at si virgineum suffuderit ore ruborem,
ventus erit ; vento semper rubet aurea Phoebe.
Sin ortu quarto (namque is certissimus auctor)
pura neque obtunsis per caelum cornibus ibit,
totus et ille dies et qui nascentur ab illo
exactum ad mensem pluvia ventisque carebunt,
votaque servati solvent in litore nautae
Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.
Sol quoque et exoriens et cum se condet in undas
signa dabit ; solem certissima signa sequentur,
et quae mane refert et quae surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
conditus in nubem medioque refugerit orbe,
suspecti tibi sint imbres ; namque urget ab alto
arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
heu ! male tum mitis defendet pampinus uvas :
tam multa in tectis crepitans salit horrida grando !
Hoc etiam, emenso cum jam decedit Olympo,
profuerit meminisse magis : nam saepe videmus
ipsius in vultu varios errare colores :
caeruleus pluviam denuntiat, igneus Euros.
Sin maculae incipiunt rutilo immiscerier igni,
omnia tum pariter vento nimbisque videbis
fervere. Non illa quisquam me nocte per altum
ire neque a terra moneat convellere funem.

At si, cum referetque diem condetque relatum,
lucidus orbis erit, frustra terrebere nimbis
et claro silvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid Vesper serus vehat, unde serenas
ventus agat nubes, quid cogitet umidus Auster,
sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
audeat ? Ille etiam caecos instare tumultus
saepe monet fraudemque et operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Caesare Romam,
cum caput obscura nitidum ferrugine texit
impiaque aeternam timuerunt saecula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque et aequora ponti
obscenaeque canes importunaeque volucres
signa dabant. Quotiens Cyclopum effervere in agros
vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam
flammarumque globos liquefactaque volvere saxa !
Armorum sonitum toto Germania caelo
audiit ; insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentis
ingens, et simulacra modis pallentia miris
visa sub obscurum noctis, pecudesque locutae
(infandum !) ; sistunt amnes terraeque dehiscunt
et maestum inlacrimat templis ebur aeraque sudant.
Proluit insano contorquens vertice silvas
fluviorum rex Eridanus camposque per omnis
cum stabulis armenta tulit. Nec tempore eodem
tristibus aut extis fibrae apparere minaces
aut puteis manare cruor cessavit, et altae
per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
Non alias caelo ceciderunt plura sereno
fulgura nec diri totiens arsere cometae.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi ;
nec fuit indignum superis bis sanguine nostro
Emathiam et latos Haemi pinguescere campos.
Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
agricola, incurvo terram molitus aratro,
exesa inveniet scabra robigine pila,
aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis
grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
Di patrii, Indigetes et Romule Vestaque mater,
quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,
hunc saltem everso juvenem succurrere saeclo
ne prohibete ! Satis jam pridem sanguine nostro
Laomedonteae luimus perjuria Trojae.
Jam pridem nobis caeli te regia, Caesar,
invidet atque hominum queritur curare triumphos,
quippe ubi fas versum atque nefas : tot bella per orbem,
tam multae scelerum facies ; non ullus aratro
dignus honos ; squalent abductis arva colonis,
et curvae rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum ;
vicinae ruptis inter se legibus urbes
arma ferunt ; saevit toto Mars impius orbe :
ut, cum carceribus sese effudere quadrigae,
addunt in spatia et frustra retinacula tendens
fertur equis auriga neque audit currus habenas.

G_2 v.1 Hactenus arvorum cultus et sidera caeli :
2 nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
3 virgulta et prolem tarde crescentis olivae.
4 Huc, pater o Lenaee (tuis hic omnia plena
5 muneribus, tibi pampineo gravidus autumno
6 floret ager, spumat plenis vindemia labris),
7 huc, pater o Lenaee, veni, nudataque musto
8 tinge novo mecum dereptis crura coturnis.
9 Principio arboribus varia est natura creandis.
10 Namque aliae nullis hominum cogentibus ipsae
11 sponte sua veniunt camposque et flumina late
12 curva tenent, ut molle siler lentaeque genistae,
13 populus et glauca canentia fronde salicta ;
14 pars autem posito surgunt de semine, ut altae
15 castaneae, nemorumque Jovi quae maxima frondet
16 aesculus, atque habitae Grais oracula quercus.
17 Pullulat ab radice aliis densissima silva,
18 ut cerasis ulmisque ; etiam Parnasia laurus
19 parva sub ingenti matris se subicit umbra.
20 Hos natura modos primum dedit, his genus omne
21 silvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.
22 Sunt alii quos ipse via sibi repperit usus.
23 Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
24 deposuit sulcis ; hic stirpes obruit arvo,
25 quadrifidasque sudes et acuto robore vallos ;
26 silvarumque aliae pressos propaginis arcus
27 exspectant et viva sua plantaria terra ;
28 nil radicis egent aliae, summumque putator
29 haud dubitat terrae referens mandare cacumen ;
30 quin et caudicibus sectis (mirabile dictu !)
31 truditur e sicco radix oleagina ligno.
32 Et saepe alterius ramos impune videmus
33 vertere in alterius mutatamque insita mala
34 ferre pirum et prunis lapidosa rubescere corna.
35 Quare agite o proprios generatim discite cultus,
36 agricolae, fructusque feros mollite colendo,
37 neu segnes jaceant terrae : juvat Ismara Baccho
38 conserere atque olea magnum vestire Taburnum.
39 Tuque ades inceptumque una decurre laborem,
40 o decus, o famae merito pars maxima nostrae,
41 Maecenas, pelagoque volans da vela patenti.
42 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto ;
43 non, mihi si linguae centum sint oraque centum,
44 ferrea vox. Ades et primi lege litoris oram :
45 in manibus terrae ; non hic te carmine ficto
46 atque per ambages et longa exorsa tenebo.
47 Sponte sua quae se tollunt in luminis oras,
48 infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt ;
49 quippe solo natura subest. Tamen haec quoque, si quis
50 inserat aut scrobibus mandet mutata subactis,
51 exuerint silvestrem animum cultuque frequenti
52 in quascumque voles artis haud tarda sequentur.
53 Nec non et sterilis quae stirpibus exit ab imis
54 hoc faciat, vacuos si sit digesta per agros :

nunc altae frondes et rami matris opacant
crescentique adimunt fetus uruntque ferentem.
Jam quae seminibus jactis se sustulit arbos
tarda venit seris factura nepotibus umbram ;
pomaque degenerant sucos oblita priores,
et turpis avibus praedam fert uva racemos.
Scilicet omnibus est labor impendendus, et omnes
cogendae in sulcum ac multa mercede domandae.
Sed truncis oleae melius, propagine vites
respondent, solido Paphiae de robore myrtus.
Plantis et durae coryli nascuntur et ingens
fraxinus Herculeaeque arbos umbrosa coronae
Chaoniique patris glandes ; etiam ardua palma
nascitur et casus abies visura marinos.
Inseritur vero et fetu nucis arbutus horrida
et steriles platani malos gessere valentis ;
castaneae fagus ; ornusque incanuit albo
flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmae
et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso
fit nodo sinus : huc aliena ex arbore germen
includunt udoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
finditur in solidum cuneis via, deinde feraces
plantae immittuntur ; nec longum tempus, et ingens
exiit ad caelum ramis felicibus arbos
miraturque novas frondes et non sua poma.
Praeterea genus haud unum nec fortibus ulmis
nec salici lotoque neque Idaeis cyparissis,
nec pingues unam in faciem nascuntur olivae,
orchades et radii et amara pausia baca,
pomaque et Alcinoi silvae, nec surculus idem
Crustumiis Syriisque piris gravibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris
quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiae vites, sunt et Mareotides albae,
pinguibus hae terris habiles, levioribus illae,
et passo Psithia utilior tenuisque lageos
temptatura pedes olim vincturaque linguam,
purpureae, preciaeque et, quo te carmine dicam,
Rhaetica ? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt et Amineae vites, firmissima vina,
Tmolius adsurgit quibus et rex ipse Phanaeus,
Argitisque minor, cui non certaverit ulla
aut tantum fluere aut totidem durare per annos.
Non ego te, Dis et mensis accepta secundis,
transierim, Rhodia, et tumidis, bumaste, racemis.
Sed neque quam multae species nec nomina quae sint,
est numerus ; neque enim numero comprendere refert :
quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem
discere quam multae Zephyro turbentur harenae,
aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
nosse quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices crassisque paludibus alni
nascuntur, steriles saxosis montibus orni ;
litora myrtetis laetissima ; denique apertos

Bacchus amat collis, Aquilonem et frigora taxi.
Adspice et extremis domitum cultoribus orbem
Eoasque domos Arabum pictosque Gelonos :
divisae arboribus patriae. Sola India nigrum
fert hebenum, solis est turea virga Sabaeis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
balsamaque et bacas semper frondentis acanthi ?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana
velleraque ut foliis depectant tenuia Seres ?
aut quos Oceano propior gerit India lucos,
extremi sinus orbis, ubi aera vincere summum
arboris haud ullae jactu potuere sagittae ?
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
Media fert tristis sucos tardumque saporem
felicis mali, quo non praesentius ullum,
pocula si quando saevae infecere novercae
miscueruntque herbas et non innoxia verba,
auxilium venit ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos faciemque simillima lauro
et, si non alium late jactaret odorem,
laurus erat ; folia haud ullis labentia ventis ;
flos ad prima tenax ; animas et olentia Medi
ora fovent illo et senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum silvae ditissima terra,
nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus
laudibus Italiae certent, non Bactra neque Indi
totaque turiferis Panchaia pinguis harenis.
Haec loca non tauri spirantes naribus ignem
invertere satis immanis dentibus hydri,
nec galeis densisque virum seges horruit hastis ;
sed gravidae fruges et Bacchi Massicus umor
implevere ; tenent oleae armentaque laeta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert ;
hinc albi, Clitumne, greges et maxima taurus
victima saepe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver adsiduum atque alienis mensibus aestas ;
bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidae tigres absunt et saeva leonum
semina ; nec miseros fallunt aconita legentis,
nec rapit immensos orbis per humum neque tanto
squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes operumque laborem,
tot congesta manu praeruptis oppida saxis
fluminaque antiquos subterlabentia muros.
An mare quod supra memorem, quodque adluit infra ?
Anne lacus tantos ? te, Lari maxime, teque,
fluctibus et fremitu adsurgens Benace marino ?
An memorem portus Lucrinoque addita claustra
atque indignatum magnis stridoribus aequor,
Julia qua ponto longe sonat unda refuso
Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Avernis ?
Haec eadem argenti rivos aerisque metalla
ostendit venis atque auro plurima fluxit.
Haec genus acre virum, Marsos pubemque Sabellam
adsuetumque malo Ligurem Volscosque verutos
extulit ; haec Decios, Marios magnosque Camillos,
Scipiadas duros bello et te, maxime Caesar,

qui nunc extremis Asiae jam victor in oris
imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
magna virum : tibi res antiquae laudis et artis
ingredior, sanctos ausus recludere fontis,
Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.
   Nunc locus arvorum ingeniis : quae robora cuique,
quis color, et quae sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terrae collesque maligni,
tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva vivacis olivae.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
plurimus et strati bacis silvestribus agri.
At quae pinguis humus dulcique uligine laeta,
quique frequens herbis et fertilis ubere campus
(qualem saepe cava montis convalle solemus
despicere ; huc summis liquuntur rupibus amnes
felicemque trahunt limum) quique editus Austro
et filicem curvis invisam pascit aratris,
hic tibi praevalidas olim multoque fluentis
sufficiet Baccho vitis, hic fertilis uvae,
hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras
lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulosque tueri
aut ovium fetum aut urentis culta capellas,
saltus et saturi petito longinqua Tarenti
et qualem infelix amisit Mantua campum
pascentem niveos herboso flumine cycnos ;
non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt,
et quantum longis carpent armenta diebus,
exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra
et cui putre solum (namque hoc imitamur arando),
optima frumentis (non ullo ex aequore cernes
plura domum tardis decedere plaustra juvencis),
aut unde iratus silvam devexit arator
et nemora evertit multos ignava per annos
antiquasque domos avium cum stirpibus imis
eruit : illae altum nidis petiere relictis ;
at rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
vix humilis apibus casias roremque ministrat,
et tofus scaber et nigris exesa chelydris
creta negant alios aeque serpentibus agros
dulcem ferre cibum et curvas praebere latebras.
Quae tenuem exhalat nebulam fumosque volucris
et bibit umorem et, cum vult, ex se ipsa remittit
quaeque suo semper viridi se gramine vestit
nec scabie et salsa laedit robigine ferrum,
illa tibi laetis intexet vitibus ulmos,
illa ferax oleo est, illam experiere colendo
et facilem pecori et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua et vicina Vesaevo
ora jugo et vacuis Clanius non aequus Acerris.
   Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit an supra morem si densa requires,
(altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,

densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo),
ante locum capies oculis alteque jubebis
in solido puteum demitti omnemque repones
rursus humum, et pedibus summas aequabis harenas.
Si deerunt, rarum pecorique et vitibus almis
aptius uber erit ; sin in sua posse negabunt
ire loca et scrobibus superabit terra repletis,
spissus ager : glaebas cunctantis crassaque terga
exspecta et validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus, et quae perhibetur amara
(frugibus infelix ea, nec mansuescit arando
nec Baccho genus aut pomis sua nomina servat)
tale dabit specimen : tu spisso vimine qualos
colaque prelorum fumosis deripe tectis ;
huc ager ille malus dulcesque a fontibus undae
ad plenum calcentur : aqua eluctabitur omnis
scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae ;
at sapor indicium faciet manifestus et ora
tristia temptantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto
discimus : haud unquam manibus jactata fatiscit,
sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Umida majores herbas alit ipsaque justo
laetior. A ! nimium ne sit mihi fertilis illa
nec se praevalidam primis ostendat aristis !
Quae gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
quaeque levis. Promptum est oculis praediscere nigram
et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus
difficile est ; piceae tantum taxique nocentes
interdum aut hederae pandunt vestigia nigrae.
   His animadversis terram multo ante memento
excoquere et magnos scrobibus concidere montis,
ante supinatas Aquiloni ostendere glaebas,
quam laetum infodias vitis genus. Optima putri
arva solo ; id venti curant gelidaeque pruinae
et labefacta movens robustus jugera fossor.
At si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
arboribus seges, et quo mox digesta feratur,
mutatam ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam caeli regionem in cortice signant,
ut, quo quaeque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quae terga obverterit axi,
restituant : adeo in teneris consuescere multum est !
Collibus an plano melius sit ponere vitem,
quaere prius. Si pinguis agros metabere campi,
densa sere : in denso non segnior ubere Bacchus ;
sin tumulis acclive solum collisque supinos,
indulge ordinibus ; nec setius omnis in unguem
arboribus positis secto via limite quadret :
ut saepe ingenti bello cum longa cohortis
explicuit legio et campo stetit agmen aperto
derectaeque acies ac late fluctuat omnis
aere renidenti tellus, necdum horrida miscent
proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
non animum modo uti pascat prospectus inanem,
sed quia non aliter viris dabit omnibus aequas

terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
   Forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco ;
altior ac penitus terrae defigitur arbos,
aesculus in primis, quae, quantum vertice ad auras
aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra neque imbres
convellunt ; immota manet multosque nepotes,
multa virum volvens durando saecula vincit.
Tum fortis late ramos et bracchia tendens
huc illuc media ipsa ingentem sustinet umbram.
   Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem
neve inter vitis corylum sere neve flagella
summa pete aut summa defringe ex arbore plantas
(tantus amor terrae !) neu ferro laede retunso
semina neve oleae silvestris insere truncos ;
nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,
qui furtim pingui primum sub cortice tectus
robora comprendit, frondesque elapsus in altas
ingentem caelo sonitum dedit ; inde secutus
per ramos victor perque alta cacumina regnat,
et totum involvit flammis nemus et ruit atram
ad caelum picea crassus caligine nubem,
praesertim si tempestas a vertice silvis
incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non a stirpe valent caesaeque reverti
possunt atque ima similes revirescere terra ;
infelix superat foliis oleaster amaris.
   Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor
tellurem Borea rigidam spirante movere.
Rura gelu tum claudit hiems, nec semine jacto
concretam patitur radicem adfigere terrae.
Optima vinetis satio, cum vere rubenti
candida venit avis longis invisa colubris,
prima vel autumni sub frigora, cum rapidus sol
nondum hiemem contingit equis, jam praeterit aestas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis ;
vere tument terrae et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether
conjugis in gremium laetae descendit et omnis
magnus alit magno commixtus corpore fetus.
Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
laxant arva sinus ; superat tener omnibus umor ;
inque novos soles audent se gramina tuto
credere, nec metuit surgentis pampinus Austros
aut actum caelo magnis Aquilonibus imbrem :
sed trudit gemmas et frondes explicat omnis.
Non alios prima crescentis origine mundi
illuxisse dies aliumve habuisse tenorem
crediderim ; ver illud erat, ver magnus agebat
orbis et hibernis parcebant flatibus Euri,
cum primae lucem pecudes hausere virumque
terrea progenies duris caput extulit arvis
immissaeque ferae silvis et sidera caelo.
Nec res hunc tenerae possent perferre laborem,
si non tanta quies iret frigusque caloremque

inter et exciperet caeli indulgentia terras.
Quod superest, quaecumque premes virgulta per agros,
sparge fimo pingui, et multa memor occule terra ;
aut lapidem bibulum aut squalentis infode conchas ;
inter enim labentur aquae, tenuisque subibit
halitus, atque animos tollent sata. Jamque reperti
qui saxo super atque ingentis pondere testae
urgerent : hoc effusos munimen ad imbris,
hoc, ubi hiulca siti findit Canis aestifer arva.
Seminibus positis, superest diducere terram
saepius ad capita, et duros jactare bidentis
aut presso exercere solum sub vomere et ipsa
flectere luctantis inter vineta juvencos ;
tum levis calamos et rasae hastilia virgae
fraxineasque aptare sudes furcasque valentis,
viribus eniti quarum et contemnere ventos
adsuescant summasque sequi tabulata per ulmos.
Ac dum prima novis adolescit frondibus aetas,
parcendum teneris ; et dum se laetus ad auras
palmes agit laxis per purum immissus habenis,
ipsa acie nondum falcis temptanda, sed uncis
carpendae manibus frondes interque legendae.
Inde ubi jam validis amplexae stirpibus ulmos
exierint, tum stringe comas, tum bracchia tonde ;
ante reformidant ferrum : tum denique dura
exerce imperia et ramos compesce fluentis.
Texendae saepes etiam et pecus omne tenendum,
praecipue dum frons tenera imprudensque laborum ;
cui super indignas hiemes solemque potentem
silvestres uri adsidue capreaeque sequaces
inludunt, pascuntur oves avidaeque juvencae.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas,
quantum illi nocuere greges durique venenum
dentis et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
caeditur et veteres ineunt proscaenia ludi,
praemiaque ingeniis pagos et compita circum
Thesidae posuere atque inter pocula laeti
mollibus in pratis unctos salvere per utres.
Nec non Ausonii, Troja gens missa, coloni
versibus incomptis ludunt risuque soluto,
oraque corticibus sumunt horrenda cavatis,
et te, Bacche, vocant per carmina laeta tibique
oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fetu,
complentur vallesque cavae saltusque profundi
et quocumque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
carminibus patriis lancesque et liba feremus ;
et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
cui numquam exhausti satis est : namque omne quotannis
terque quaterque solum scindendum glaebaque versis
aeternum frangenda bidentibus, omne levandum
fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem
atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Ac jam olim, seras posuit cum vinea frondes
frigidus et silvis Aquilo decussit honorem,
jam tum acer curas venientem extendit in annum
rusticus et curvo Saturni dente relictam
persequitur vitem attondens fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
sarmenta, et vallos primus sub tecta referto ;
postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra,
bis segetem densis obducunt sentibus herbae :
durus uterque labor. Laudato ingentia rura :
exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci
vimina per silvam et ripis fluvialis harundo
caeditur, incultique exercet cura salicti.
Jam vinctae vites, jam falcem arbusta reponunt,
jam canit effectos extremus vinitor antes :
sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus,
et jam maturis metuendus Juppiter uvis.
Contra non ulla est oleis cultura ; neque illae
procurvam exspectant falcem rastrosque tenacis,
cum semel haeserunt arvis aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
sufficit umorem, et gravidas, cum vomere, fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos sensere valentis
et viris habuere suas, ad sidera raptim
vi propria nituntur opisque haud indiga nostrae.
Nec minus interea fetu nemus omne gravescit,
sanguineisque inculta rubent aviaria bacis ;
tondentur cytisi ; taedas silva alta ministrat,
pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt.
Et dubitant homines serere atque impendere curam ?
Quid majora sequar ? Salices humilesque genistae,
aut illae pecori frondem aut pastoribus umbram
sufficiunt saepemque satis et pabula melli.
Et juvat undantem buxo spectare Cytorum
Naryciaeque picis lucos, juvat arva videre
non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae,
quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque,
dant alios aliae fetus ; dant utile lignum,
navigiis pinus, domibus cedrumque cupressosque ;
hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
agricolae, et pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fecundae, frondibus ulmi,
at myrtus validis hastilibus et bona bello
cornus ; Ituraeos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliae leves aut torno rasile buxum
non formam accipiunt ferroque cavantur acuto ;
nec non et torrentem undam levis innatat alnus
missa Pado, nec non et apes examina condunt
corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alveo.
Quid memorandum aeque Baccheia dona tulerunt ?
Bacchus et ad culpam causas dedit ; ille furentis
Centauros leto domuit, Rhoecumque Pholumque
et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint,
agricolas ! quibus ipsa, procul discordibus armis,
fundit humo facilem victum justissima tellus.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
mane salutantum totis vomit aedibus undam
nec varios inhiant pulchra testudine postis
inlusasque auro vestis Ephyreiaque aera,
alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
nec casia liquidi corrumpitur usus olivi,
at secura quies et nescia fallere vita,
dives opum variarum, at latis otia fundis,
speluncae, vivique lacus, et frigida Tempe
mugitusque boum mollesque sub arbore somni
non absunt ; illic saltus ac lustra ferarum
et patiens operum exiguoque adsueta juventus,
sacra deum sanctique patres ; extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.
   Me vero primum dulces ante omnia Musae,
quarum sacra fero ingenti percussus amore,
accipiant caelique vias et sidera monstrent,
defectus solis varios lunaeque labores,
unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant
obicibus ruptis rursusque in se ipsa residant,
quid tantum Oceano properent se tingere soles
hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturae accedere partis,
frigidus obstiterit circum praecordia sanguis,
rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes,
flumina amem silvasque inglorius. O ubi campi
Spercheosque et virginibus bacchata Lacaenis
Taygeta ! o qui me gelidis convallibus Haemi
sistat et ingenti ramorum protegat umbra !
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
atque metus omnis et inexorabile fatum
subjecit pedibus strepitumque Acherontis avari !
Fortunatus et ille deos qui novit agrestis,
Panaque Silvanumque senem Nymphasque sorores !
Illum non populi fasces, non purpura regum
flexit et infidos agitans discordia fratres
aut conjurato descendens Dacus ab Histro ;
non res Romanae perituraque regna ; neque ille
aut doluit miserans inopem aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
sponte tulere sua, carpsit nec ferrea jura
insanumque forum aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta caeca, ruuntque
in ferrum ; penetrant aulas et limina regum.
Hic petit excidiis urbem miserosque Penatis,
ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro ;
condit opes alius defossoque incubat auro ;
hic stupet attonitus rostris ; hunc plausus hiantem
per cuneos, geminatus enim, plebisque patrumque
corripuit ; gaudent perfusi sanguine fratrum,
exsilioque domos et dulcia limina mutant
atque alio patriam quaerunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro :
hinc anni labor, hinc patriam parvosque nepotes
sustinet, hinc armenta boum meritosque juvencos ;
nec requies, quin aut pomis exuberet annus
aut fetu pecorum aut Cerealis mergite culmi
proventuque oneret sulcos atque horrea vincat.

Venit hiems : teritur Sicyonia baca trapetis ;
glande sues laeti redeunt ; dant arbuta silvae ;
et varios ponit fetus autumnus, et alte
mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum oscula nati,
casta pudicitiam servat domus, ubera vaccae
lactea demittunt, pinguesque in gramine laeto
inter se adversis luctantur cornibus haedi.
Ipse dies agitat festos fususque per herbam,
ignis ubi in medio et socii cratera coronant,
te, libans, Lenaee, vocat pecorisque magistris
velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
corporaque agresti nudant praedura palaestra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
hanc Remus et frater ; sic fortis Etruria crevit
scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante
impia quam caesis gens est epulata juvencis,
aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat ;
necdum etiam audierant inflari classica, necdum
impositos duris crepitare incudibus ensis.
Sed nos immensum spatiis confecimus aequor ;
et jam tempus equum fumantia solvere colla.

G_3

Te quoque, magna Pales, et te, memorande, canemus
pastor ab Amphryso ; vos, silvae, amnesque Lycaei.
Cetera, quae vacuas tenuissent carmine mentes,
omnia jam vulgata : quis aut Eurysthea durum
aut inlaudati nescit Busiridis aras ?
Cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos
Hippodameque umeroque Pelops insignis eburno,
acer equis ? Temptanda via est, qua me quoque possim
tollere humo victorque virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas ;
primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas ;
et viridi in campo templum de marmore ponam
propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius et tenera praetexit harundine ripas.
In medio mihi Caesar erit templumque tenebit.
Illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro
centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi Alpheum linquens lucosque Molorchi
cursibus et crudo decernet Graecia caestu.
Ipse caput tonsae foliis ornatus olivae
dona feram. Jam nunc sollemnis ducere pompas
ad delubra juvat caesosque videre juvencos,
vel scaena ut versis discedat frontibus utque
purpurea intexti tollant aulaea Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam victorisque arma Quirini,
atque hic undantem bello magnumque fluentem
Nilum ac navali surgentis aere columnas.

Addam urbes Asiae domitas pulsumque Niphaten
fidentemque fuga Parthum versisque sagittis
et duo rapta manu diverso ex hoste tropaea
bisque triumphatas utroque ab litore gentis.
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles demissaeque ab Jove gentis
nomina Trosque parens et Trojae Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnemque severum
Cocyti metuet tortosque Ixionis anguis
immanemque rotam et non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum silvas saltusque sequamur
intactos, tua, Maecenas, haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens incohat. En age segnis
rumpe moras ; vocat ingenti clamore Cithaeron
Taygetique canes domitrixque Epidaurus equorum ;
et vox adsensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Caesaris et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.

Seu quis Olympiacae miratus praemia palmae
pascit equos seu quis fortis ad aratra juvencos,
corpora praecipue matrum legat. Optima torvae
forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix
et crurum tenus a mento palearia pendent ;
tum longo nullus lateri modus ; omnia magna,
pes etiam ; et camuris hirtae sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo
aut juga detrectans interdumque aspera cornu
et faciem tauro propior quaeque ardua tota
et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Aetas Lucinam justosque pati hymenaeos
desinit ante decem, post quattuor incipit annos ;
cetera nec feturae habilis nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum laeta juventas,
solve mares ; mitte in Venerem pecuaria primus,
atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
prima fugit ; subeunt morbi tristisque senectus
et labor, et durae rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis :
semper enim refice ac, ne post amissa requiras,
ante veni et subolem armento sortire quotannis.

Nec non et pecori est idem dilectus equino.
Tu modo, quos in spem statues summittere gentis,
praecipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis
altius ingreditur et mollia crura reponit.
Primus et ire viam et fluvios temptare minacis
audet et ignoto sese committere ponti
nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix
argutumque caput, brevis alvus obesaque terga,
luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
spadices glaucique, color deterrimus albis
et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
stare loco nescit, micat auribus et tremit artus
collectumque premens volvit sub naribus ignem.
Densa juba et dextro jactata recumbit in armo ;
at duplex agitur per lumbos spina, cavatque

tellurem et solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
Cyllarus et, quorum Grai meminere poetae,
Martis equi bijuges et magni currus Achillei ;
talis et ipse jubam cervice effundit equina
conjugis adventu pernix Saturnus et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Hunc quoque, ubi aut morbo gravis aut jam segnior annis
deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectae.
Frigidus in Venerem senior frustraque laborem
ingratum trahit et, si quando ad proelia ventum est,
ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
incassum furit. Ergo animos aevumque notabis
praecipue ; hinc alias artis prolemque parentum
et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
Nonne vides, cum praecipiti certamine campum
corripuere ruuntque effusi carcere currus,
cum spes adrectae juvenum exsultantiaque haurit
corda pavor pulsans ? Illi instant verbere torto
et proni dant lora ; volat vi fervidus axis ;
jamque humiles jamque elati sublime videntur
aera per vacuum ferri atque adsurgere in auras ;
nec mora nec requies ; at fulvae nimbus harenae
tollitur ; umescunt spumis flatuque sequentum :
tantus amor laudum, tantae est victoria curae !
Primus Ericthonius currus et quattuor ausus
jungere equos rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere
impositi dorso atque equitem docuere sub armis
insultare solo et gressus glomerare superbos.
Aequus uterque labor, aeque juvenemque magistri
exquirunt calidumque animis et cursibus acrem,
quamvis saepe fuga versos ille egerit hostis
et patriam Epirum referat fortisque Mycenas,
Neptunique ipsa deducat origine gentem.

His animadversis instant sub tempus et omnis
impendunt curas denso distendere pingui,
quem legere ducem et pecori dixere maritum ;
florentisque secant herbas fluviosque ministrant
farraque, ne blando nequeat superesse labori
invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes
atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
sollicitat, frondesque negant et fontibus arcent ;
saepe etiam cursu quatiunt et sole fatigant,
cum graviter tunsis gemit area frugibus et cum
surgentem ad Zephyrum paleae jactantur inanes.
Hoc faciunt nimio ne luxu obtunsior usus
sit genitali arvo et sulcos oblimet inertis,
sed rapiat sitiens Venerem interiusque recondat.

Rursus cura patrum cadere et succedere matrum
incipit. Exactis gravidae cum mensibus errant,
non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
non saltu superare viam sit passus et acri
carpere prata fuga fluviosque innare rapacis.
Saltibus in vacuis pascunt et plena secundum
flumina, muscus ubi et viridissima gramine ripa
speluncaeque tegant et saxea procubet umbra.

Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, oestrum Grai vertere vocantes,
asper, acerba sonans, quo tota exterrita silvis
diffugiunt armenta ; furit mugitibus aether
concussus silvaeque et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Juno pestem meditata juvencae.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
arcebis gravido pecori, armentaque pasces
sole recens orto aut noctem ducentibus astris.

Post partum cura in vitulos traducitur omnis,
continuoque notas et nomina gentis inurunt
et quos aut pecori malint summittere habendo
aut aris servare sacros aut scindere terram
et campum horrentem fractis invertere glaebis.
Cetera pascuntur viridis armenta per herbas :
tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
jam vitulos hortare viamque insiste domandi,
dum faciles animi juvenum, dum mobilis aetas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
cervici subnecte : dehinc, ubi libera colla
servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos
junge pares et coge gradum conferre juvencos ;
atque illis jam saepe rotae ducantur inanes
per terram et summo vestigia pulvere signent ;
post valido nitens sub pondere faginus axis
instrepat, et junctos temo trahat aereus orbis.
Interea pubi indomitae non gramina tantum
nec vescas salicum frondes ulvamque palustrem,
sed frumenta manu carpes sata ; nec tibi fetae
more patrum nivea implebunt mulctraria vaccae,
sed tota in dulcis consument ubera natos.

Sin ad bella magis studium turmasque ferocis
aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae,
et Jovis in luco currus agitare volantis,
primus equi labor est animos atque arma videre
bellantum lituosque pati, tractuque gementem
ferre rotam et stabulo frenos audire sonantis,
tum magis atque magis blandis gaudere magistri
laudibus et plausae sonitum cervicis amare.
Atque haec jam primo depulsus ab ubere matris
audeat inque vicem det mollibus ora capistris
invalidus etiamque tremens, etiam inscius aevi.
At tribus exactis ubi quarta accesserit aestas,
carpere mox gyrum incipiat gradibusque sonare
compositis sinuetque alterna volumina crurum
sitque laboranti similis ; tum cursibus auras,
tum vocet, ac per aperta volans ceu liber habenis
aequora vix summa vestigia ponat harena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
incubuit Scythiaeque hiemes atque arida differt
nubila ; tum segetes altae campique natantes
lenibus horrescunt flabris summaeque sonorem
dant silvae, longique urgent ad litora fluctus ;
ille volat simul arva fuga simul aequora verrens.
Hinc vel ad Elei metas et maxima campi
sudabit spatia et spumas aget ore cruentas

Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
crescere jam domitis sinito ; namque ante domandum
ingentis tollent animos, prensique negabunt
verbera lenta pati et duris parere lupatis.

Sed non ulla magis viris industria firmat
quam Venerem et caeci stimulos avertere amoris,
sive boum sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
pascua post montem oppositum et trans flumina lata,
aut intus clausos satura ad praesepia servant.
Carpit enim viris paulatim uritque videndo
femina, nec nemorum patitur meminisse nec herbae
dulcibus illa quidem inlecebris et saepe superbos
cornibus inter se subigit decernere amantis.
Pascitur in magna Sila formosa juvenca :
illi alternantes multa vi proelia miscent
vulneribus crebris ; lavit ater corpora sanguis,
versaque in obnixos urgentur cornua vasto
cum gemitu : reboant silvaeque et longus Olympus.
Nec mos bellantis una stabulare ; sed alter
victus abit longeque ignotis exsulat oris
multa gemens ignominiam plagasque superbi
victoris, tum quos amisit inultus amores :
et stabula aspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni cura viris exercet et inter
dura jacet pernix instrato saxa cubili
frondibus hirsutis et carice pastus acuta,
et temptat sese atque irasci in cornua discit
arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
ictibus, et sparsa ad pugnam proludit harena.
Post, ubi collectum robur viresque refectae,
signa movet praecepsque oblitum fertur in hostem ;
fluctus uti, medio coepit cum albescere ponto
longius ex altoque sinum trahit, utque volutus
ad terras immane sonat per saxa neque ipso
monte minor procumbit, at ima exaestuat unda
verticibus nigramque alte subjectat harenam.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque
et genus aequoreum, pecudes pictaeque volucres,
in furias ignemque ruunt : amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leaena
saevior erravit campis nec funera vulgo
tam multa informes ursi stragemque dedere
per silvas ; tum saevus aper, tum pessima tigris :
heu ! male tum Libyae solis erratur in agris.
Nonne vides ut tota tremor pertemptet equorum
corpora, si tantum notas odor attulit auras ?
Ac neque eos jam frena virum neque verbera saeva,
non scopuli rupesque cavae atque objecta retardant
flumina correptosque unda torquentia montis.
Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus
et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
atque hinc atque illinc umeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
durus amor ? Nempe abruptis turbata procellis
nocte natat caeca serus freta ; quem super ingens
porta tonat caeli, et scopulis inlisa reclamant

aequora ; nec miseri possunt revocare parentes
nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variae et genus acre luporum
atque canum ? quid quae imbelles dant proelia cervi ?
Scilicet ante omnis furor est insignis equarum
et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigae.
Illas ducit amor trans Gargara transque sonantem
Ascanium ; superant montis et flumina tranant ;
continuoque, avidis ubi subdita flamma medullis
(vere magis, quia vere calor redit ossibus), illae
ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis,
exceptantque levis auras, et saepe sine ullis
conjugiis vento gravidae (mirabile dictu)
saxa per et scopulos et depressas convallis
diffugiunt, non, Eure, tuos neque solis ad ortus,
in Borean Caurumque aut unde nigerrimus Auster
nascitur et pluvio contristat frigore caelum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
pastores, lentum destillat ab inguine virus,
hippomanes, quod saepe malae legere novercae
miscueruntque herbas et non innoxia verba.
   Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc satis armentis : superat pars altera curae,
lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
Hic labor ; hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius verbis ea vincere magnum
quam sit et angustis hunc addere rebus honorem ;
sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
raptat amor ; juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
   Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
carpere ovis, dum mox frondosa reducitur aestas,
et multa duram stipula filicumque maniplis
sternere subter humum, glacies ne frigida laedat
molle pecus scabiemque ferat turpisque podagras.
Post hinc digressus jubeo frondentia capris
arbuta sufficere et fluvios praebere recentis,
et stabula a ventis hiberno opponere soli
ad medium conversa diem, cum frigidus olim
jam cadit extremoque inrorat Aquarius anno.
Haec quoque non cura nobis leviore tuendae ;
nec minor usus erit, quamvis Milesia magno
vellera mutentur Tyrios incocta rubores ;
densior hinc suboles, hinc largi copia lactis.
Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
laeta magis pressis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci saetasque comantis
usum in castrorum et miseris velamina nautis.
Pascuntur vero silvas et summa Lycaei
horrentisque rubos et amantis ardua dumos ;
atque ipsae memores redeunt in tecta suosque
ducunt et gravido superant vix ubere limen.
Ergo omni studio glaciem ventosque nivalis,
quo minor est illis curae mortalis egestas,

avertes victumque feres et virgea laetus
pabula, nec tota claudes faenilia bruma.
At vero Zephyris cum laeta vocantibus aestas
in saltus utrumque gregem atque in pascua mittet,
Luciferi primo cum sidere frigida rura
carpamus, dum mane novum, dum gramina canent
et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, ubi quarta sitim caeli collegerit hora
et cantu querulae rumpent arbusta cicadae,
ad puteos aut alta greges ad stagna jubebo
currentem ilignis potare canalibus undam ;
aestibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
ingentis tendat ramos, aut sicubi nigrum
ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra ;
tum tenuis dare rursus aquas et pascere rursus
solis ad occasum, cum frigidus aera Vesper
temperat et saltus reficit jam roscida luna
litoraque alcyonen resonant, acalanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu
prosequar et raris habitata mapalia tectis ?
Saepe diem noctemque et totum ex ordine mensem
pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
hospitiis : tantum campi jacet ! Omnia secum
armentarius Afer agit, tectumque laremque
armaque Amyclaeumque canem Cressamque pharetram ;
non secus ac patriis acer Romanus in armis
injusto sub fasce viam cum carpit et hosti
ante exspectatum positis stat in agmine castris.
At non, qua Scythiae gentes Maeotiaque unda
turbidus et torquens flaventis Hister harenas
quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullae
aut herbae campo apparent aut arbore frondes ;
sed jacet aggeribus niveis informis et alto
terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas.
Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentis haud umquam discutit umbras,
nec cum invectus equis altum petit aethera, nec cum
praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.
Concrescunt subitae currenti in flumine crustae,
undaque jam tergo ferratos sustinet orbis,
puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris ;
aeraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
indutae, caeduntque securibus umida vina,
et totae solidam in glaciem vertere lacunae,
stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non setius aere ningit :
intereunt pecudes ; stant circumfusa pruinis
corpora magna boum, confertoque agmine cervi
torpent mole nova et summis vix cornibus exstant.
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis
puniceaeve agitant pavidos formidine pennae ;
sed frustra oppositum trudentis pectore montem
comminus obtruncant ferro graviterque rudentis
caedunt et magno laeti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
otia agunt terra, congestaque robora totasque

advolvere focis ulmos ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt et pocula laeti
fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo Septem subjecta trioni
gens effrena virum Riphaeo tunditur Euro
et pecudum fulvis velatur corpora saetis.
Si tibi lanitium curae, primum aspera silva
lappaeque tribolique absint ; fuge pabula laeta ;
continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
nigra subest udo tantum cui lingua palato,
reice, ne maculis infuscet vellera pullis
nascentum, plenoque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanae, si credere dignum est,
Pan deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit
in nemora alta vocans ; nec tu aspernata vocantem.
At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentis
ipse manu salsasque ferat praesepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magis et magis ubera tendunt
et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus haedos,
primaque ferratis praefigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisque diurnis,
nocte premunt : quod jam tenebris et sole cadente,
sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)
aut parco sale contingunt hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una
velocis Spartae catulos acremque Molossum
pasce sero pingui : numquam custodibus illis
nocturnum stabulis furem incursusque luporum
aut impacatos a tergo horrebis Hiberos.
Saepe etiam cursu timidos agitabis onagros
et canibus leporem, canibus venabere dammas ;
saepe volutabris pulsos silvestribus apros
latratu turbabis agens montisque per altos
ingentem clamore premes ad retia cervum.
Disce et odoratam stabulis accendere cedrum
galbaneoque agitare gravis nidore chelydros.
Saepe sub immotis praesepibus aut mala tactu
vipera delituit caelumque exterrita fugit,
aut tecto adsuetus coluber succedere et umbrae
(pestis acerba boum) pecorique aspergere virus
fovit humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor,
tollentemque minas et sibila colla tumentem
deice : jamque fuga timidum caput abdidit alte,
cum medii nexus extremaeque agmina caudae
solvuntur tardosque trahit sinus ultimus orbis.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
squamea convolvens sublato pectore terga,
atque notis longam maculosus grandibus alvum ;
qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus et dum
vere madent udo terrae ac pluvialibus Austris,
stagna colit ripisque habitans hic piscibus atram
improbus ingluviem ranisque loquacibus explet ;
postquam exusta palus terraeque ardore dehiscunt,
exsilit in siccum, et flammantia lumina torquens
saevit agris asperque siti atque exterritus aestu.
Ne mihi tum mollis sub divo carpere somnos

neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas,
cum positis novus exuviis nitidusque juventa
volvitur aut catulos tectis aut ova relinquens,
arduus ad solem et linguis micat ore trisulcis.

Morborum quoque te causas et signa docebo.
Turpis ovis temptat scabies, ubi frigidus imber
altius ad vivum persedit et horrida cano
bruma gelu, vel cum tonsis inlotus adhaesit
sudor et hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
perfundunt udisque aries in gurgite villis
mersatur missusque secundo defluit amni,
aut tonsum tristi contingunt corpus amurca
et spumas miscent argenti, et sulfura viva,
Idaeasque pices et pinguis unguine ceras
scillamque elleborosque gravis nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est
quam si quis ferro potuit rescindere summum
ulceris os : alitur vitium vivitque tegendo,
dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
abnegat aut meliora deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
cum furit atque artus depascitur arida febris,
profuit incensos aestus avertere et inter
ima ferire pedis salientem sanguine venam,
Bisaltae quo more solent acerque Gelonus,
cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum,
et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere saepius umbrae
videris aut summas carpentem ignavius herbas
extremamque sequi, aut medio procumbere campo
pascentem et serae solam decedere nocti,
continuo culpam ferro compesce, priusquam
dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo
quam multae pecudum pestes. Nec singula morbi
corpora corripiunt, sed tota aestiva repente,
spemque gregemque simul cunctamque ab origine gentem.
Tum sciat, aerias Alpis et Norica si quis
castella in tumulis et Iapydis arva Timavi
nunc quoque post tanto videat desertaque regna
pastorum et longe saltus lateque vacantis.

Hic quondam morbo caeli miseranda coorta est
tempestas totoque autumni incanduit aestu
et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex ; sed ubi ignea venis
omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
rursus abundabat fluidus liquor omniaque in se
ossa minutatim morbo conlapsa trahebat.
Saepe in honore deum medio stans hostia ad aram,
lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
inter cunctantis cecidit moribunda ministros.
Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
inde neque impositis ardent altaria fibris,
nec responsa potest consultus reddere vates ;
ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
summaque jejuna sanie infuscatur harena.

494 Hinc laetis vituli vulgo moriuntur in herbis
495 et dulcis animas plena ad praesepia reddunt ;
496 hinc canibus blandis rabies venit et quatit aegros
497 tussis anhela sues ac faucibus angit obesis.
498 Labitur infelix studiorum atque immemor herbae
499 victor equus fontisque avertitur et pede terram
500 crebra ferit ; demissae aures, incertus ibidem
501 sudor et ille quidem morituris frigidus ; aret
502 pellis et ad tactum tractanti dura resistit.
503 Haec ante exitium primis dant signa diebus.
504 Sin in processu coepit crudescere morbus,
505 tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto
506 spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
507 ilia singultu tendunt ; it naribus ater
508 sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
509 Profuit inserto latices infundere cornu
510 Lenaeos, ea visa salus morientibus una ;
511 mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
512 ardebant ipsique suos jam morte sub aegra
513 (di meliora piis erroremque hostibus illum !)
514 discissos nudis laniabant dentibus artus.
515 Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
516 concidit et mixtum spumis vomit ore cruorem
517 extremosque ciet gemitus. It tristis arator
518 maerentem abjungens fraterna morte juvencum,
519 atque opere in medio defixa reliquit aratra.
520 Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt
521 prata movere animum, non qui per saxa volutus
522 purior electro campum petit amnis ; at ima
523 solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertis
524 ad terramque fluit devexo pondere cervix.
525 Quid labor aut benefacta juvant ? quid vomere terras
526 invertisse gravis ? Atqui non Massica Bacchi
527 munera, non illis epulae nocuere repostae :
528 frondibus et victu pascuntur simplicis herbae ;
529 pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
530 flumina ; nec somnos abrumpit cura salubris.
531 Tempore non alio dicunt regionibus illis
532 quaesitas ad sacra boves Junonis et uris
533 imparibus ductos alta ad donaria currus.
534 Ergo aegre rastris terram rimantur et ipsis
535 unguibus infodiunt fruges montisque per altos
536 contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
537 Non lupus insidias explorat ovilia circum
538 nec gregibus nocturnus obambulat ; acrior illum
539 cura domat ; timidi dammae cervique fugaces
540 nunc interque canes et circum tecta vagantur.
541 Jam maris immensi prolem et genus omne natantum
542 litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
543 proluit ; insolitae fugiunt in flumina phocae.
544 Interit et curvis frustra defensa latebris
545 vipera et attoniti squamis astantibus hydri.
546 Ipsis est aer avibus non aequus, et illae
547 praecipites alta vitam sub nube relinquunt.
548 Praeterea jam nec mutari pabula refert
549 quaesitaeque nocent artes ; cessere magistri,
550 Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.
551 Saevit et in lucem Stygiis emissa tenebris

552 pallida Tisiphone, Morbos agit ante Metumque
553 inque dies avidum surgens caput altius effert.
554 Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
555 arentesque sonant ripae collesque supini.
556 Jamque catervatim dat stragem atque aggerat ipsis
557 in stabulis turpi dilapsa cadavera tabo,
558 donec humo tegere ac foveis abscondere discunt.
559 Nam neque erat coriis usus nec viscera quisquam
560 aut undis abolere potest aut vincere flamma ;
561 ne tondere quidem morbo inluvieque peresa
562 vellera nec telas possunt attingere putris :
563 verum etiam, invisos si quis temptarat amictus,
564 ardentes papulae atque immundus olentia sudor
565 membra sequebatur, nec longo deinde moranti

G_4 v.1 Protinus aerii mellis caelestia dona
2 exsequar : hanc etiam, Maecenas, adspice partem.
3 Admiranda tibi levium spectacula rerum,
4 magnanimosque duces totiusque ordine gentis
5 mores et studia et populos et proelia dicam.
6 In tenui labor ; at tenuis non gloria, si quem
7 numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.
8 Principio sedes apibus statioque petenda,
9 quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti
10 ferre domum prohibent) neque oves haedique petulci
11 floribus insultent aut errans bucula campo
12 decutiat rorem et surgentes atterat herbas.
13 Absint et picti squalentia terga lacerti
14 pinguibus a stabulis meropesque aliaeque volucres
15 et manibus Procne pectus signata cruentis ;
16 omnia nam late vastant ipsasque volantes
17 ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
18 At liquidi fontes et stagna virentia musco
19 adsint et tenuis fugiens per gramina rivus,
20 palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret ;
21 ut, cum prima novi ducent examina reges
22 vere suo ludetque favis emissa juventus,
23 vicina invitet decedere ripa calori,
24 obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
25 In medium, seu stabit iners seu profluet umor,
26 transversas salices et grandia conice saxa,
27 pontibus ut crebris possint consistere et alas
28 pandere ad aestivum solem, si forte morantes
29 sparserit aut praeceps Neptuno immerserit Eurus.
30 Haec circum casiae virides et olentia late
31 serpylla et graviter spirantis copia thymbrae
32 floreat, inriguumque bibant violaria fontem.
33 Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis
34 seu lento fuerint alvaria vimine texta,
35 angustos habeant aditus : nam frigore mella
36 cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
37 Utraque vis apibus pariter metuenda ; neque illae
38 nequiquam in tectis certatim tenuia cera
39 spiramenta linunt fucoque et floribus oras

explent collectumque haec ipsa ad munera gluten
et visco et Phrygiae servant pice lentius Idae.
Saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris
sub terra fovere larem penitusque repertae
pumicibusque cavis exesaeque arboris antro.
Tu tamen et levi rimosa cubilia limo
ungue fovens circum et raras superinice frondes ;
neu propius tectis taxum sine neve rubentes
ure foco cancros altae neu crede paludi
aut ubi odor caeni gravis aut ubi concava pulsu
saxa sonant vocisque offensa resultat imago.
Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit
sub terras caelumque aestiva luce reclusit,
illae continuo saltus silvasque peragrant
purpureosque metunt flores et flumina libant
summa leves. Hinc nescio qua dulcedine laetae
progeniem nidosque fovent, hinc arte recentes
excudunt ceras et mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera caeli
nare per aestatem liquidam suspexeris agmen
obscuramque trahi vento mirabere nubem,
contemplator : aquas dulces et frondea semper
tecta petunt. Huc tu jussos adsperge sapores,
trita melisphylla et cerinthae ignobile gramen,
tinnitusque cie et Matris quate cymbala circum :
ipsae consident medicatis sedibus, ipsae
intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint - nam saepe duobus
regibus incessit magno discordia motu ;
continuoque animos vulgi et trepidantia bello
corda licet longe praesciscere ; namque morantes
Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
auditur fractos sonitus imitata tubarum ;
tum trepidae inter se coeunt pennisque coruscant
spiculaque exacuunt rostris aptantque lacertos
et circa regem atque ipsa ad praetoria densae
miscentur magnisque vocant clamoribus hostem ;
ergo ubi ver nactae sudum camposque patentes,
erumpunt portis ; concurritur, aethere in alto
fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem
praecipitesque cadunt ; non densior aere grando,
nec de concussa tantum pluit ilice glandis ;
ipsi per medias acies insignibus alis
ingentes animos angusto in pectore versant
usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos
aut hos versa fuga victor dare terga subegit.
Hi motus animorum atque haec certamina tanta
pulveris exigui jactu compressa quiescunt.
Verum, ubi ductores acie revocaveris ambo,
deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
dede neci ; melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens
(nam duo sunt genera) : hic melior, insignis et ore
et rutilis clarus squamis ; ille horridus alter
desidia latamque trahens inglorius alvum.
Ut binae regum facies, ita corpora plebis :
namque aliae turpes horrent, ceu pulvere ab alto
cum venit et sicco terram spuit ore viator

aridus ; elucent aliae et fulgore coruscant
ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Haec potior suboles : hinc caeli tempore certo
dulcia mella premes, nec tantum dulcia quantum
et liquida et durum Bacchi domitura saporem.
At cum incerta volant caeloque examina ludunt
contemnuntque favos et frigida tecta relinquunt,
instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor : tu regibus alas
eripe ; non illis quisquam cunctantibus altum
ire iter aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti
et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
tecta serat late circum, cui talia curae ;
ipse labore manum duro terat, ipse feraces
figat humo plantas et amicos inriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
vela traham et terris festinem advertere proram,
forsitan et, pingues hortos quae cura colendi
ornaret, canerem biferique rosaria Paesti,
quoque modo potis gauderent intiba rivis
et virides apio ripae, tortusque per herbam
cresceret in ventrem cucumis ; nec sera comantem
narcissum aut flexi tacuissem vimen acanthi
pallentesque hederas et amantes litora myrtos.
Namque sub Oebaliae memini me turribus arcis,
qua niger umectat flaventia culta Galaesus,
Corycium vidisse senem, cui pauca relicti
jugera ruris erant, nec fertilis illa juvencis
nec pecori opportuna seges nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus albaque circum
lilia verbenasque premens vescumque papaver
regum aequabat opes animis seraque revertens
nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.
Primus vere rosam atque autumno carpere poma ;
et, cum tristis hiems etiamnum frigore saxa
rumperet et glacie cursus frenaret aquarum,
ille comam mollis jam tondebat hyacinthi
aestatem increpitans seram Zephyrosque morantes.
Ergo apibus fetis idem atque examine multo
primus abundare et spumantia cogere pressis
mella favis ; illi tiliae atque uberrima pinus ;
quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos
eduramque pirum et spinos jam pruna ferentes
jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum haec ipse equidem spatiis exclusus iniquis
praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse
addidit expediam, pro qua mercede canoros
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae
Dictaeo caeli regem pavere sub antro.
Solae communes natos, consortia tecta
urbis habent magnisque agitant sub legibus aevum
et patriam solae et certos novere Penates

venturaeque hiemis memores aestate laborem
experiuntur et in medium quaesita reponunt.
Namque aliae victu invigilant et foedere pacto
exercentur agris ; pars intra saepta domorum
Narcissi lacrimam et lentum de cortice gluten
prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
suspendunt ceras ; aliae spem gentis adultos
educunt fetus ; aliae purissima mella
stipant et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti
inque vicem speculantur aquas et nubila caeli
aut onera accipiunt venientum aut agmine facto
ignavum fucos pecus a praesepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
cum properant, alii taurinis follibus auras
accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
aera lacu ; gemit impositis incudibus antrum ;
illi inter sese magna vi bracchia tollunt
in numerum versantque tenaci forcipe ferrum :
non aliter (si parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
munere quamque suo. Grandaevis oppida curae,
et munire favos et daedala fingere tecta.
At fessae multa referunt se nocte minores,
crura thymo plenae : pascuntur et arbuta passim
et glaucas salices casiamque crocumque rubentem
et pinguem tiliam et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus :
mane ruunt portis ; nusquam mora ; rursus easdem
vesper ubi e pastu tandem decedere campis
admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant ;
fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
in noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt
longius aut credunt caelo adventantibus Euris ;
sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur,
excursusque breves temptant et saepe lapillos,
ut cymbae instabiles fluctu jactante saburram,
tollunt, his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
quod neque concubitu indulgent nec corpora segnes
in Venerem solvunt aut fetus nixibus edunt ;
verum ipsae e foliis natos et suavibus herbis
ore legunt, ipsae regem parvosque Quirites
sufficiunt aulasque et cerea regna refigunt.
Saepe etiam duris errando in cotibus alas
attrivere ultroque animam sub fasce dedere :
tantus amor florum et generandi gloria mellis !
Ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi
excipiat (neque enim plus septima ducitur aestas),
at genus immortale manet, multosque per annos
stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.
Praeterea regem non sic Aegyptus et ingens
Lydia nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes
observant. Rege incolumi mens omnibus una est ;
amisso rupere fidem constructaque mella

diripuere ipsae et crates solvere favorum.
Ille operum custos, illum admirantur et omnes
circumstant fremitu denso stipantque frequentes
et saepe attollunt umeris et corpora bello
objectant pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis atque haec exempla secuti
esse apibus partem divinae mentis et haustus
aetherios dixere : deum namque ire per omnes
terrasque tractusque maris caelumque profundum ;
hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas ;
scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
omnia nec morti esse locum, sed viva volare
sideris in numerum atque alto succedere caelo.
Si quando sedem angustam servataque mella
thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum
ora fove fumosque manu praetende sequaces.
Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis :
Taygete simul os terris ostendit honestum
Plias et Oceani spretos pede reppulit amnes,
aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
tristior hibernas caelo descendit in undas.
Illis ira modum supra est, laesaeque venenum
morsibus inspirant et spicula caeca relinquunt
adfixae venis animasque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hiemem parcesque futuro
contunsosque animos et res miserabere fractas,
at suffire thymo cerasque recidere inanes
quis dubitet ? nam saepe favos ignotus adedit
stellio et lucifugis congesta cubilia blattis ;
immunisque sedens aliena ad pabula fucus
aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
aut dirum tiniae genus, aut invisa Minervae
laxos in foribus suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes
incumbent generis lapsi sarcire ruinas
complebuntque foros et floribus horrea texent.
Si vero (quoniam casus apibus quoque nostros
vita tulit) tristi languebunt corpora morbo -
quod jam non dubiis poteris cognoscere signis :
continuo est aegris alius color ; horrida vultum
deformat macies ; tum corpora luce carentum
exportant tectis et tristia funera ducunt ;
aut illae pedibus conexae ad limina pendent,
aut intus clausis cunctantur in aedibus, omnes
ignavaeque fame et contracto frigore pigrae ;
tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant,
frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster,
ut mare sollicitum stridit refluentibus undis,
aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis -
hic jam galbaneos suadebo incendere odores
mellaque harundineis inferre canalibus, ultro
hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunsum gallae admiscere saporem
arentesque rosas aut igni pinguia multo
defruta vel psithia passos de vite racemos
Cecropiumque thymum et grave olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello

fecere agricolae, facilis quaerentibus herba :
namque uno ingentem tollit de caespite silvam
aureus ipse, sed in foliis, quae plurima circum
funduntur, violae sublucet purpura nigrae ;
saepe deum nexis ornatae torquibus arae ;
asper in ore sapor ; tonsis in vallibus illum
pastores et curva legunt prope flumina Mellae :
Hujus odorato radices incoque Baccho
pabulaque in foribus plenis adpone canistris.
Sed si quem proles subito defecerit omnis
nec genus unde novae stirpis revocetur habebit,
tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
pandere, quoque modo caesis jam saepe juvencis
insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellaei gens fortunata Canopi
accolit effuso stagnantem flumine Nilum
et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
quaque pharetratae vicinia Persidis urget,
et viridem Aegyptum nigra fecundat harena,
et diversa ruens septem discurrit in ora
usque coloratis amnis devexus ab Indis,
omnis in hac certam regio jacit arte salutem.
Exiguus primum atque ipsos contractus in usus
eligitur locus ; hunc angustique imbrice tecti
parietibusque premunt artis et quattuor addunt
quattuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curvans jam cornua fronte
quaeritur ; huic geminae nares et spiritus oris
multa reluctanti obstruitur, plagisque perempto
tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt et ramea costis
subiciunt fragmenta, thymum casiasque recentes.
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas,
ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus umor
aestuat et visenda modis animalia miris,
trunca pedum primo, mox et stridentia pennis,
miscentur tenuemque magis magis aera carpunt,
donec ut aestivis effusus nubibus imber
erupere aut ut nervo pulsante sagittae,
prima leves ineunt si quando proelia Parthi.
Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem ?
unde nova ingressus hominum experientia cepit ?
Pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe
amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis
multa querens atque hac adfatus voce parentem :
"Mater, Cyrene mater, quae gurgitis hujus
ima tenes, quid me praeclara stirpe deorum
(si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus Apollo)
invisum fatis genuisti ? Aut quo tibi nostri
pulsus amor ? Quid me caelum sperare jubebas ?
En etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem,
quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
omnia temptanti extuderat, te matre relinquo.
Quin age et ipsa manu felices erue silvas ;

fer stabulis inimicum ignem atque interfice messes ;
ure sata et validam in vites molire bipennem,
tanta meae si te ceperunt taedia laudis."
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphae
carpebant hyali saturo fucata colore,
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
caesariem effusae nitidam per candida colla,
Nesaee Spioque Thaliaque Cymodoceque,
Cydippeque et flava Lycorias, altera virgo,
altera tum primos Lucinae experta labores,
Clioque et Beroe soror, Oceanitides ambae,
ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae,
atque Ephyre atque Opis et Asia Deiopea
et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani Martisque dolos et dulcia furta
aque Chao densos divum numerabat amores.
Carmine quo captae dum fusis mollia pensa
devolvunt, iterum maternas impulit aures
luctus Aristaei, vitreisque sedilibus omnes
obstupuere ; sed ante alias Arethusa sorores
prospiciens summa flavum caput extulit unda,
et procul : "O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam
stat lacrimans et te crudelem nomine dicit."
Huic percussa nova mentem formidine mater :
"Duc, age, duc ad nos ; fas illi limina divum
tangere", ait. Simul alta jubet discedere late
flumina, qua juvenis gressus inferret : at illum
curvata in montis faciem circumstetit unda
accepitque sinu vasto misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genitricis et umida regna
speluncisque lacus clausos lucosque sonantes
ibat et ingenti motu stupefactus aquarum
omnia sub magna labentia flumina terra
spectabat diversa locis, Phasimque Lycumque
et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus
unde pater Tiberinus et unde Aniena fluenta
saxosusque sonans Hypanis Mysusque Caicus,
et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
in mare purpureum violentior effluit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
perventum et nati fletus cognovit inanes
Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
germanae tonsisque ferunt mantelia villis ;
pars epulis onerant mensas et plena reponunt
pocula ; Panchaeis adolescunt ignibus arae.
Et mater : "Cape Maeonii carchesia Bacchi ;
Oceano libemus", ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum Nymphasque sorores,
centum quae silvas, centum quae flumina servant.
Ter liquido ardentem perfundit nectare Vestam,
ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum sic incipit ipsa :
"Est in Carpathio Neptuni gurgite vates,

caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor
et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiae portus patriamque revisit
Pallenen ; hunc et Nymphae veneramur et ipse
grandaevus Nereus ; novit namque omnia vates,
quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus
armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
expediat morbi causam eventusque secundet.
Nam sine vi non ulla dabit praecepta neque illum
orando flectes ; vim duram et vincula capto
tende ; doli circum haec demum frangentur inanes.
Ipsa ego, te, medios cum sol accenderit aestus,
cum sitiunt herbae et pecori jam gratior umbra est,
in secreta senis ducam, quo fessus ab undis
se recipit, facile ut somno adgrediare jacentem.
Verum, ubi correptum manibus vinclisque tenebis,
tum variae eludent species atque ora ferarum :
fiet enim subito sus horridus atraque tigris
squamosusque draco et fulva cervice leaena ;
aut acrem flammae sonitum dabit atque ita vinclis
excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
tam te, nate, magis contende tenacia vincla,
donec talis erit mutato corpore qualem
videris, incepto tegeret cum lumina somno."
Haec ait et liquidum ambrosiae defundit odorem,
quo totum nati corpus perduxit ; at illi
dulcis compositis spiravit crinibus aura,
atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
exesi latere in montis, quo plurima vento
cogitur inque sinus scindit sese unda reductos,
deprensis olim statio tutissima nautis.
Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
Hic juvenem in latebris aversum a lumine Nympha
collocat ; ipsa procul nebulis obscura resistit.
Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos,
ardebat caelo et medium sol igneus orbem
hauserat ; arebant herbae et cava flumina siccis
faucibus ad limum radii tepefacta coquebant :
cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
ibat ; eum vasti circum gens umida ponti
exsultans rorem late dispergit amarum.
Sternunt se somno diversae in litore phocae ;
ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit
auditisque lupos acuunt balatibus agni,
considit scopulo medius numerumque recenset.
Cujus Aristaeo quoniam est oblata facultas,
vix defessa senem passus componere membra
cum clamore ruit magno manicisque jacentem
occupat. Ille suae contra non immemor artis
omnia transformat sese in miracula rerum,
ignemque horribilemque feram fluviumque liquentem.
Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
in sese redit atque hominis tandem ore locutus :
"Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras

jussit adire domos ? Quidve hinc petis ?" inquit. At ille :
"Scis, Proteu, scis ipse : neque est te fallere quicquam ;
sed tu desine velle ; deum praecepta secuti
venimus hinc lapsis quaesitum oracula rebus."
Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa
ardentes oculos intorsit lumine glauco
et graviter frendens sic fatis ora resolvit :
"Non te nullius exercent numinis irae ;
magna luis commissa : tibi has miserabilis Orpheus
haudquaquam ob meritum poenas, ni fata resistant,
suscitat et rapta graviter pro conjuge saevit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
immanem ante pedes hydrum moritura puella
servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus aequalis Dryadum clamore supremos
implerunt montes ; flerunt Rhodopeiae arces
altaque Pangaea et Rhesi mavortia tellus
atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia.
Ipse cava solans aegrum testudine amorem
te, dulcis conjunx, te solo in litore secum,
te veniente die, te decedente canebat.
Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
et caligantem nigra formidine lucum
ingressus Manesque adiit regemque tremendum
nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotae Erebi de sedibus imis
umbrae ibant tenues simulacraque luce carentum,
quam multa in foliis avium se milia condunt,
Vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber,
matres atque viri defunctaque corpora vita
magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae
impositique rogis juvenes ante ora parentum ;
quos circum limus niger et deformis harundo
Cocyti tardaque palus inamabilis unda
alligat et noviens Styx interfusa coercet.
Quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
Tartara caeruleosque implexae crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora
atque Ixionii vento rota constitit orbis.
Jamque pedem referens casus evaserat omnes
redditaque Eurydice superas veniebat ad auras
pone sequens (namque hanc dederat Proserpina legem),
cum subita incautum dementia cepit amantem,
ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes :
restitit Eurydicenque suam jam luce sub ipsa
immemor heu ! victusque animi respexit. Ibi omnis
effusus labor atque immitis rupta tyranni
foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
Illa : " Quis et me" inquit "miseram et te perdidit, Orpheu,
quis tantus furor ? En iterum crudelia retro
fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
Jamque vale : feror ingenti circumdata nocte
invalidasque tibi tendens, heu ! non tua, palmas."
Dixit et ex oculis subito, ceu fumus in auras
commixtus tenues, fugit diversa, neque illum
prensantem nequiquam umbras et multa volentem
dicere praeterea vidit ; nec portitor Orci
amplius objectam passus transire paludem.

Quid faceret ? quo se rapta bis conjuge ferret ?
Quo fletu Manis, quae numina voce moveret ?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menses
rupe sub aeria deserti ad Strymonis undam
flevisse et gelidis haec evolvisse sub antris
mulcentem tigres et agentem carmine quercus.
Qualis populea maerens Philomela sub umbra
amissos queritur fetus, quos durus arator
observans nido implumes detraxit ; at illa
flet noctem ramoque sedens miserabile carmen
integrat et maestis late loca questibus implet.
Nulla venus, non ulli animum flexere hymenaei.
Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem
arvaque Riphaeis numquam viduata pruinis
lustrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis
dona querens ; spretae Ciconum quo munere matres
inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi
discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque marmorea caput a cervice revulsum
gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua
ah ! miseram Eurydicen anima fugiente vocabat ;
Eurydicen toto referebant flumine ripae."
Haec Proteus et se jactu dedit aequor in altum,
quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
At non Cyrene ; namque ultro adfata timentem :
"Nate, licet tristes animo deponere curas.
Haec omnis morbi causa ; hinc miserabile Nymphae,
cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
exitium misere apibus. Tu munera supplex
tende petens pacem, et faciles venerare Napaeas ;
namque dabunt veniam votis irasque remittent.
Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios praestanti corpore tauros,
qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycaei,
delige et intacta totidem cervice juvencas.
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
constitue et sacrum jugulis demitte cruorem
corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
inferias Orphei Lethaea papavera mittes ;
placatam Eurydicen vitula venerabere caesa ;
et nigram mactabis ovem lucumque revises."
Haud mora ; continuo matris praecepta facessit :
ad delubra venit, monstratas excitat aras,
quattuor eximios praestanti corpore tauros
ducit et intacta totidem cervice juvencas.
Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
inferias Orphei mittit lucumque revisit.
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
adspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
stridere apes utero et ruptis effervere costis
immensasque trahi nubes, jamque arbore summa
confluere et lentis uvam demittere ramis.
Haec super arvorum cultu pecorumque canebam
et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum
fulminat Euphraten bello victorque volentes

per populos dat jura viamque adfectat Olympo.
Illo Vergilium me tempore dulcis alebat
Parthenope studiis florentem ignobilis oti,
carmina qui lusi pastorum audaxque juventa,
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.